

**Att ta steget ut i vuxenlivet –
om ungdomars väg från placeringar i
familjehem eller HVB till ett självständigt liv**

Ingrid Höjer
Professor i socialt arbete
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet

Uppläggning presentationen

- Kort om ungdomstiden
- De professionellas syn på övergången från vård till vuxenliv
- Ungdomarnas egna röster
  - Om mindre lyckade övergångar från vård till vuxenliv
  - Om lyckade utslussningar när ungdomar lämnar dygnsvård
- Hur kan vi skapa en bättre planerad övergång från dygnsvård till vuxenliv? Slutsatser och diskussion

Vad som händer efteråt är viktigt!

- ” Det stora problemet med familjehemsvården är att den inte ses som en permanent lösning på ett barns problem, och att den inte fungerar som en sådan. På många sätt är familjehemsvårdens Akilleshäla inte vad som händer medan placeringen pågår, utan vad som händer efteråt”
  - Ian Sinclair et al 2005 s 251

Ungdomstiden – en viktig del av livet

- Under tiden mellan 18 och 25 skapar de flesta ungdomar sitt eget liv
- De beslut som ungdomar då fattar kan bli avgörande för hur livet kommer att gestalta sig
- Ett gott stöd under denna tid är därför av stor betydelse för alla ungdomar – och särskilt för sårbara grupper

Den förlängda ungdomstiden

- Ungdomstiden har förlängts - ungdomar bor kvar hemma i större utsträckning - ökat beroende av föräldrar
- Övergången till vuxenliv kan vara ett ”fram-och-tillbaka” tillstånd - växlar mellan perioder av självständighet och beroende (Yo-yo övergångar)
- För ungdomar som bott i familjehem eller HVB blir yo-yo-övergångar inte möjliga- minskar ungdomars valmöjlighet och vilja/förmåga att våga pröva utbildningar, annat boende och arbete

Resiliens

- Förmågan hos vissa individer att klara sig i livet trots svaga förutsättningar och svåra livsförhållanden
- Skyddande faktorer kan medverka till en gynnsammare utveckling vid förekomsten av risker i en individs liv
- Tillgång till en positiv självbild och ett fungerande socialt nätverk är betydelsefulla faktorer för att öka förmågan till motståndskraft.

Livet efter vården

Finansierad

av forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (Tidigare FAS, nu FORTE)

Med Yvonne Sjöblom, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

- Telefonintervjuer med 111 chefer i Stockholms län och Västra Götaland
- Telefonintervjuer med 65 ungdomar
  - 14 unga män
  - 51 unga kvinnor
- Olika metoder har använts för att finna informanter:
  - Socialtjänsten
  - HVB
  - Snöbollsmetod

Många små kommuner – få placeringar – svårt organisera eftervård?

Antal som lämnar vården inom ett år	0-5	6-10	11-15	16-20	Fler än 25
Procent	73	18	6	2	1

Privata lösningar – ett alternativ?

- Mellan 18 – 20 procent av cheferna uppger att de köper privata stödinsatser för alla typer av stöd för ungdomar som lämnar vården
- Hur påverkar detta innehåll och kvalitet?
Möjlighet att påverka?

Finns det särskilda rutiner då ungdomar lämnar vården?

- 88 % svarar att stöd till unga som lämnar vården är högt, eller mycket högt, prioriterat i deras kommun
- MEN
- Inga särskilda rutiner – 75 %
- Någon form av organiserad planering – 11 %
- Specifika rutiner – 14 %

Vad avgör hur vården avslutas?

- Vårdplanen ses som ett viktigt dokument – målen skall vara nådda
  - Vilka är då delaktiga i vårdplanen? Hur delaktiga är ungdomarna?
  - ungdomsintervjuerna –mer än hälften ansåg sig vara delaktiga i liten grad eller inte alls
  - Vem avgör när målen är nådda?
- Skillnad på familjehemsplaceringar och HVB-placeringar
  - Mer planerade avslut av HVB-placeringar
  - Mer ansvar läggs på familjehemsföräldrar vid avslut

Oberoende – beroende

- Chefernas inställning var att:
  - 70 % tyckte *inte* att socialtjänsten skall ha ett förlängt ansvar – risk för att ungdomar blir beroende
  - Unga människor vill också vara oberoende – klara sig själva utan socialtjänstens stöd
- Motsägelsefull inställning:
  - säger sig se ungdomarnas behov och socialtjänstens ansvar, men tycker samtidigt att ungdomarna är ”som alla andra”.

Kap 5, §1 Socialtjänstlagen:

- Socialnämnden skall i sin omsorg om barn och ungdom tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört

Hur ser ”grundförutsättningarna” ut?

- Begränsad tillgång till socialt nätverk:
  - Många unga som varit placerade har begränsad kontakt med sina föräldrar – föräldrarnas situation ofta komplicerad, svårt att ge stöd
  - Vid 18 års ålder hade vart sjunde barn som varit i vård fem år eller mer förlorat sin mor eller båda föräldrarna, vid 25 års ålder handlar det om nästan vart fjärde barn (Franzén o Vinnerljung 2006)
  - Ofta även begränsad kontakt med familjehem och HVB
- Tidigare svårigheter både före och under placeringen medfört problem – avbruten skolgång, mindre goda skolprestationer, hälsoproblem - MEN
- En stark längtan efter att klara sig själv, att inte längre ha kontakt med ”soc”

Att längta efter att få "sitt eget"

- LOVISA: jag var väldigt ivrig efter att få mitt egna där jag vet att den enda som kan skicka ut mig härifrån är mig själv.
- OLIVIA: Jag ville ju liksom inte kännas vid, vid att jag hade bott på X-hem, man ville slita sig loss från det, bli fri från det. Man hade ändå varit under socialtjänsten så pass länge att man ville bara bli fri från dom då.
- PETER: *Jag var arton år och ville bestämma själv. Jag var trött på att alla andra skulle bestämma saker över mitt huvud så jag körde på med mitt eget race liksom.*

Bort från ”omhändertagandet” – men inte från familjen!

Men... Alltså, det gick så fort så att jag, jag visste inte om jag tyckte nåt var viktigt att tänka på.

I: Nej, du ville bara bort därifrån, liksom? Ut på egen hand.

Ja, jag ville bara, jag ville bara ifrån det här omhändertagandet. På nåt sätt. Det kändes som att det... har tagit lång tid nu. Och jag fick ju ungefär ett år innan jag flyttade hemifrån fick jag ju papper om att dom har skrivit av min LVU. Och efter jag fick det var det ju bara nu äntligen kan jag försvinna härifrån. Inte från familjen, utan ifrån situationen. Familjen har jag hållit, har jag ju nära till hjärtat, det är inget fel på dom (Lovisa)

Instrumentell syn:

- Fastställd tid för när man är redo att klara sig själv
- Ungdomar själva tyckte att det var just detta som skilde dem från andra jämnåriga (Sinclair et al)
- Många ungdomar kände sig ”utkastade”, de var inte redo, hade velat ha en ”mjukare” övergång (vår studie)

Avslut initierade utifrån ett myndighetsperspektiv

- Åldersgränser, organisatoriska hinder:

Lenas placering avslutades då hon var 20 år

”För då får man inte hjälp längre. Soc ringde två veckor innan och sa ” Nu måste du ut för nu betalar vi inte mer”

”För att jag skulle sluta skolan och då avslutas det automatiskt”(Nora)

”Jag blev för gammal dom tyckte att jag var färdigrehabiliterad”(Tony)

Gunnar

- ”Den avslutades ju på grund utav att, att jag hade fyllt arton och det var dags att flytta liksom och socialen ville ju inte fortsätta betala då för mig utan det var dags att klara sig själv liksom. Fast jag hellre hade velat bo kvar i det fosterhemmet. Ännu en gång då, liksom, hellre hade jag bott kvar tills jag hade gått ut högskolan.”

Missnöjda med avslutningen var de som

- Upplevt att avslutningen forcerades – allt skulle gå så fort!
- Känt sig som ”ett fall” eller ”ett ärende” – de administrativa processerna blev styrande. Att flytta för att man uppnått en viss ålder känns konstigt
- Inte blivit informerade om planeringen
- ”levt i ovisshet” om när placeringen skulle avslutas

Ovisshet om hur det ska bli

”Jag tyckte att det var viktigt att veta vart jag skulle flytta och när. För det var väldigt svårt att få reda på det. Jag fick typ... det blev uppskjutet hela tiden och jag visste inte vart jag skulle bo liksom förrän kanske en månad innan jag faktiskt flyttade, fick jag veta typ ungefär var jag ska bo” (Orvokki)

”Nej det fanns ingen planering. Den enda planeringen var, dom sa hela tiden du får stanna här ett tag till, du får stanna här ett tag till. Ingen människa kan leva utan mål, utan något att se fram emot” (Fredrika)

Nöjda med avslutningen var de som:

- Fått göra en "mjuk" övergång, hunnit planera i god tid innan de flyttade
- Fått praktisk hjälp med boende
- Blivit lyssnade till, fått vara delaktiga
- Upplevt att socialsekreteraren verkligen intresserade sig för dem – en personlig kontakt
- Har kvar kontakt med familjehemsföräldrar/kontaktman/föräldrar

”En mjuk övergång”

- Dom frågade vad jag hade tänkt med mitt liv och, och vart jag skulle gå från nu och hur det såg ut. Vart jag skulle bo och om jag skulle få nåt stöd och... Hur det skulle se ut mellan mig och min fosterfamilj. Dom frågade liksom allting som var viktigt. Och hjälpte ju till då direkt att ta fram ... ansökningar till försörjningsstöd. Och tog fram det på det mötet så att jag skulle få fylla i och visa vart jag skulle fylla i och... Och allt sen. Dom var väldigt hjälpsamma.....Gjorde det till en, vad ska man säga... mjuk övergång (Gina)

”Lagom mycket möten”

- NADJA: Nej, för det gick, det gick bra, det var inte för att... det skulle va så jobbigt om dom skulle va på mig hela tiden. Och ha massa möten och massa planering innan. Och det skulle va skitjobbigt också att inte ha nån planering alls. Det var lagom. Det var inte för mycket och inte för lite heller.
- I: Det var lagom mycket möten, tycker du?
- NADJA: Ja.

”Jag är inte bara en pappersmapp”

- Alltså jag är nöjd med allting. Alltså det kunde inte ha blivit bättre. Jag kunde inte ha hittat en bättre socialhandläggare /.../ Jag tror ingen varit gladare när jag sa att jag skulle flytta. Från X-stad... *Hon, hon har inte släppt mappen när hon har gått hem för dagen. Utan hon har haft med mig hela tiden. Och det, det bevisar ju faktiskt nu, för mig, att jag inte bara är en pappersmapp, utan jag är mycket mer. Så därav kan jag ge dom topp tio. För deras handlade och sådär (Kalle)*

En familj för livet

- EVA: Nej jag bodde kvar, det gjorde jag. För den avslutades väl när jag var arton år tror jag. Men jag bodde ju kvar i ett år till.
I: Utan någon ersättning då liksom, utan du bodde bara kvar?
EVA: Precis. Så det, ja. För det har liksom blivit min familj, det är min mamma och pappa och mina syskon där borta, och jag har fortfarande kontakt med dem idag då.
I: Så det är din familj kan man säga då?
EVA: Ja, det är det.

Självklar tillhörighet till familjehemmet

- KALLE: Alltså, vi planerade inte så mycket utan... Jag...Dom klargjorde för mig redan när jag flytta, att jag kommer alltid att vara pojken i huset. Så det behövdes inte så mycket planering egentligen. Utan jag visste att jag kunde åka hem precis när jag ville.

”Dom ringer aldrig...”

- OLGA: Och sen nu jag tycker att dom ska ringa en gång i månaden och bara kolla hur jag har det. Dom ringer aldrig, det är bara skyddsvärnet jag har kontakt med.
- I: Du vill att dom ska ringa och kolla hur du har det?
- OLGA: Ja
- I: Men dom ringer aldrig?
- OLGA: Nej, eftersom att jag, jag har ingen familj här och jag bor själv och jag får inte ens ha kontakt med min familj. Typ ny stad och jag känner inte så mycket folk här och jag hade tyckt att det var trevligt om någon ringer, dom vet ju från första början hur jag har haft det.

Behov av känslomässigt stöd

- LOVISA: Jag har ju sett ganska mycket hemska saker och... Jag trodde att det kom automatiskt att man skulle få förfrågan om det var nånting, jag är inte riktigt den som vill be om hjälp heller.
- I: Du, du trodde att, att det skulle komma liksom?
- LOVISA: Ja, nu trodde jag, jag trodde ju att det skulle komma förfrågan i alla fall på ett papper hem eller vad som helst. Finns det någonting som man kan hjälpa till med för att bearbeta det som hände för, förr eller. Alltså, vad som helst. Man har ju, dom har ju ändå allt. Svart på vitt. Mitt liv. I en fil. På kontoret. Dom borde väl förstå att man, man kanske inte är så himla hel och ren efter det.

Mera stöd än en timme i veckan...

- Jag har en psykolog som jag pratar med varje vecka, det är bra, men jag behöver den timman för att bara få prata av sig och så. Vissa dagar så känner jag mig så stark att jag känner att jag har inte haft något problem över huvud taget. Andra dagar när jag verkligen mår dåligt, då har jag bara henne, hon har bara en timme i veckan och det är på tok för lite. Jag mår väldigt dåligt på nätterna, jag får mycket självmordstankar och självdestruktiv på nätterna och då finns det ingen som jag kan fråga om hjälp, som kan stötta mig (Madeleine)

”fel” kompisar får kompensera för ensamhet

- DORA: Allting, alltså hur man skulle fortsätta, tänkandet överhuvudtaget, hur man skulle tänka när man bodde själv och allt sånt där....Jag är väldigt mörkrädd, och det var inte precis som att jag fick hjälp med mörkräddheten /.../Och då snappade jag upp med de snabbaste kompisar jag kunde få, det var ju också narkomankompisar.
I: Jaha så du skaffade alldeles fel kompisar där då, för att kompensera för att du kände dig så ensam?
DORA Ja precis.

Om delaktighet

Att dom har trott på mig också, att dom har trott på att jag... att jag skulle lyckas. Att dom orkade stå ut.

I: Mm. Att dom har trott på dig liksom?

Ja, precis. Men just det här med delaktighet, det är nånting som jag verkligen... tycker är viktigt och det kände jag vid sista placeringen att jag, att jag fick va delaktig och att dom inte pratade över huvudet på mig utan att dom faktiskt lyssnade på vad jag har säga och vad jag ville för nåt.(Olivia)

Ett ordentligt avslut

- I: Okej. Hur skulle du själv önska att den här planeringen hade gått till, om du tänker på alltihopa nu, är det nånting som du tänker att, om du får önska liksom hur det hade gått till, som du tänker på?
- KARIN: Ja, det är väl att det hade blivit ett ordentligt avslut, att min social hade kommit och sagt att ja, men, det här, nu är det avslutat och vi kan, alltså, man kanske kunde gå igenom från det att man placerades till att, vad som har hänt under tiden eller vad man ska säga. Jag menar, socialen placerar ju för att dom vill se utveckling också. Och det hade väl vart kul och gå igenom och se min utveckling då. Från både socialens sida och X-hems sida.

Vi frågade vem de kunde be om hjälp:

Råd och stöd	Fosterföräldr	Biol. föräldr	Prof	Andra	Ingen/jag själv	Ej svarat
Ekonomi	12	14	4	24	4+3	4
Känslomässigt	7	4	6	36	6+2	4

Önskat stöd

- Nån att prata med – ”stödperson”
- Kontakt med andra ungdomar som varit i samma situation
- ”Livsutbildning” – lära sig vad man behöver för ett självständigt liv. Hjälpa att planera ekonomin
- Hjälpa och råd för att hitta arbete/utbildning. Kunna försörja sig
- Stödet skall finnas kvar även om man ”klarar sig”
- Hjälpa att bearbeta negativa livserfarenheter – psykologkontakt, terapi etc.

”På väg” – ett nytt material inom BBIC

- Enkät inför utflyttning för unga
- Enkät inför utflyttning för föräldrar
- Enkät inför utflyttning för personal på HVB och familjehem
- Fördjupningsteman för unga inför utflyttning
- Utredning
- Genomförandeplan
- Uppföljning av pågående insatser

Pilotkommunernas erfarenheter av ”På väg”

- Materialet helst ska användas i god tid inför en planerad utflytt.
- Tid behövs för att planera insatser riktade mot de behov som uppmärksammats genom enkäterna.
- En del unga vill ”bli av med socialtjänsten” och tackar därför nej, trots att behov av stöd kan finnas
- Kan vara en god idé att be den unge om lov att få upprepa sitt erbjudande om stöd ett par månader efter placeringens avslutande

Ungdomars situation efter vården

- Placerade i familjehem
  - Föräldrar behåller vårdnaden vid en placering
  - Syftet med placeringen är barns återförening med föräldrarna
  - Familjehemsföräldrar är ”komplementföräldrar” - inte ”ersättningsföräldrar”
  - Otydligt hur ansvaret skall se ut när vården avslutas
- Placerade i HVB
  - Eftervård endast under begränsad tid
  - Få möjligheter till stöd på längre sikt

Hedda sammanfattar motsägelsfullheten:

- min pappa då har nog med sitt eget och är absolut inte rätt person att hjälpa. Så man står ganska hjälplös ändå. Man vet inte riktigt....man sätter sig i en konstig situation. När man har sitt avslutningsmöte så säger dom kanske att ”ja nu är inte det dina föräldrar längre”. -”Nähä!”.....Liksom jag har ändå bott där i fem år och så har dom sagt till att ”dom här ska vara dina föräldrar” och helt plötsligt efter fem år när jag är redo att klara mig själv: ”ja men det är inte dina föräldrar längre.” **Föräldrar är väl föräldrar även ifall man bor där eller inte?**

Att vara utan stöd från föräldrar

- YRSA: jag vet ju att mina kompisar som har flyttat hemifrån, hur deras kontakt ser ut liksom att, har de problem med räkningar eller inkassogrejer så kan de ringa sina föräldrar, eller om nånting går fel, så kan de ringa liksom "Mamma hjälp mig berätta nu", jag kan ju inte det. Jag är helt lämnad till mig själv, jag får anförtra mig åt min pojkvän nu liksom, det är den enda personen jag har. Så det är ju det att man känner sig så ensam när man inte har nån familj. Och liksom när jag får barn i framtiden då kommer jag inte kunna ringa min mamma om jag behöver barnpassning eller nåt sånt där, jag kommer inte kunna göra det för liksom jag hade aldrig vågat lämna bort mina barn till henne! För liksom, hon hade antagligen supit så mycket att hon inte hade kunnat ta hand om dem. **Så liksom, jag har ingenting att luta mig mot, och det är faktiskt väldigt synd, jag saknar det väldigt mycket.**

Administrativa rutiner – kontra ungdomars behov

- Placeringen upphör vid 18 – måste ”omförhandlas”
- De flesta kan stanna tills de gått ut gymnasiet (oftast vid 19 år)
- En sådan fastlagd tidpunkt för att avsluta en placering och starta ett självständigt liv kan inte vara förenligt med att se till varje ungdoms individuella behov
- Möjlighet att lämna vården när ungdomar är redo – ”som alla andra”
- När är ungdomar ”redo”? Annan forskning visar på ungdomars beroende av föräldrar upp till ca 28 år

Barns och ungas rätt vid tvångsvård

Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) – några exempel:

- Krav på att en genomförandeplan skall förbereda den unge för placeringen avslutning
- Socialnämndens stöd skall inriktas på personligt stöd och fortsatt kontakt med hemmet där den unge varit placerad
- Stödet också inriktas på frågor om ekonomi, boende, studier och arbete. Socialnämndens stöd skall gälla tills den unge fyller 22 år
- Barns och ungas erfarenheter av vården skall följas upp på ett systematiskt sätt

Avslutande kommentar

- När barn och ungdomar placeras i familjehem eller HVB tar samhället – kommunernas socialtjänst – på sig ett ansvar att vara ”i föräldrars ställe”
- Få föräldrar bestämmer sig för att sluta engagera sig i sina barn när de fyller 18 – eller slutar gymnasiet
- Ett förlängt engagemang är nödvändigt
- Utmaningen är att utforma det så att det blir attraktivt för ungdomar som lämnar vården

Hur kan stödet utformas?

- Utmaning att utforma ett stöd som blir attraktivt för unga. Utgå från
  - Delaktighet
  - Motivation
  - En stark önskan om ett bättre liv

Referenser

- Höjer, I & Sjöblom, Y (2009) Ungdomar i utsatta livssituationer och deras väg till självständighet. Bilaga till betänkandet *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)*
- Höjer, I & Sjöblom, Y (2010) Young People Leaving Care in Sweden. *Child and Family Social Work*, **15**, p 118-127
- Höjer, I & Sjöblom, Y (2011) Att stå på egna ben. Om övergången från samhällsvård till vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, **1**, s 24 – 41
- Höjer, I & Sjöblom, Y (2011) Procedures when young people leave care - views of 111 Swedish social services managers. *Child and Youth Services Review*, **33**, pp 2452-2460
- Höjer, I & Sjöblom, Y (2012) På egna ben- om ungdomar som lämnar samhällsvården och deras familjerelationer. I Bäck-Wiklund, M & Johansson, T (red.) *Nätverksfamiljen*. Stockholm, Natur & Kultur
- Höjer, I & Sjöblom, Y (2014) Voices of 65 young people leaving care in Sweden: "There is so much I need to know!" *Australian Social Work*, Vol. 67. No.1 pp 71 - 87.
- -Höjer, I & Sjöblom, Y (2014) What makes a difference? Turning points for young people in the process of leaving placements in public care. *Social Work and Society* Vol. 12, Issue 1.
- - Höjer, I & Sjöblom, Y (2014) Young People's Experience of Participation When Exiting out of Care. *Schweizerische Zeitschrift für Soziale Arbeit/Revue suisse de travail social* 16:14 pp 27 – 45.